

Reeks Spirituele Meesters

BENEDICTUS VAN NURSIA

Zijn boodschap vandaag

Reeks Spirituele Meesters

BENEDICTUS VAN NURSIA

Zijn boodschap vandaag

Anselm Grün

CARMELITANA

© Carmelitana, Gent (www.carmelitana.be)

ISBN: 978-949243-40-81

Wettelijk Depot: D/2017/0770/02

Oorspronkelijke titel: *Benediktus von Nursia, Seine Botschaft heute* (Vier Türme-Verlag, Münsterschwarzach, 2004)

Vertaling: Machteld Vanden Broek

NUR: 707

Vormgeving en cover: [Press Point.be](http://PressPoint.be), Kluisbergen

Druk: Acco, Herent

Inhoud

Inleiding	7
1 De figuur van Benedictus	9
2 De boodschap van Benedictus:	
Leven in Gods aanwezigheid	22
Ora et labora – gebed en arbeid	35
Discretio – de gave van onderscheiding	43
Pax benedictina – benedictijnse vrede	54
Stabilitas en structuur	64
Benedictus' opvatting van gemeenschap	73
Besluit	83

Inleiding

Wanneer gasten enkele dagen in ons klooster doorbrengen, zijn ze vaak gefascineerd door de duidelijk gestructureerde dagindeling. En ze voelen iets van de weldadige geest van Benedictus die ons leven vorm geeft. Maar wanneer ze weer thuis zijn, weten ze niet hoe ze iets van die geest in hun dagelijkse leven kunnen bewaren. Ze zoeken naar een levensvorm die harmonisch is en die hen vrij laat ademen. Ze lijden onder de afbraak van de traditie, die ze in hun parochies ervaren. Hoewel ze meestal niet conservatief zijn, missen ze toch in hun gemeenschappen de band met de wortels waaruit wij christenen leven. In het klooster hebben ze ervaren dat het mogelijk is vanuit de wortels van Benedictus te leven, ook zonder zich alleen maar aan het oude vast te klampen. Ze voelen dat de traditie ook een zegen is. Wanneer ons geloof zijn wortels verwaarloost,

wordt het immers snel oppervlakkig en banaal. Benedictus geeft niet op alle vragen die ons vandaag onrustig maken een antwoord. Maar wanneer we Benedictus tegen de achtergrond van zijn eigen woelige tijd beschouwen, worden zijn onderrichtingen voor ons vandaag opnieuw actueel. Onze tijd van globalisering lijkt in menig opzicht op Benedictus' tijd van grote volksverhuizingen. Onze tijd wordt gekenmerkt door voortdurende flexibiliteit. Maar onze ziel kan dikwijls niet volgen. Zij reageert met depressies om uit te drukken dat het haar ontbreekt aan zekerheid en duidelijkheid. Benedictus heeft op het voortdurend in beweging zijn van zijn tijd geantwoord met de eis tot '*stabilitas*', standvastigheid. Hij heeft mensen uit verschillende volksstammen in zijn gemeenschap opgenomen en zo bijgedragen tot de integratie van vreemdelingen. Hij heeft op de voortdurende nieuwsgierigheid van zijn tijd, op de permanente zucht naar '*events*', naar '*panem et circenses*' - brood en spelen - geantwoord met een zich terugtrekken in de stilte. Ik hoop dan ook dat de lezers in de boodschap van Benedictus een antwoord mogen vinden op althans sommige van hun vragen en verlangens.

1

De figuur van Benedictus

Als men na 1500 jaar nog van een mens spreekt, als men hem zelfs van eretitels voorziet als ‘Vader van het Avondland’ of ‘Patroonheilige van Europa’, dan moet dat toch wel een buitengewoon mens geweest zijn. Maar wanneer wij een blik op de geschiedenis werpen om te proberen een beeld van Benedictus te construeren, dan komen we snel van een kale reis terug. De historische gegevens over Benedictus’ leven en werken zijn onzeker en geven onvoldoende prijs opdat een duidelijk beeld van deze man zou kunnen ontstaan. De persoon van Benedictus ontglipt telkens weer aan onze greep. We kunnen hem niet zo concreet beschrijven als pakweg een Sint-Franciscus. Niet de persoon van Benedictus staat op de voorgrond, maar zijn werk. Benedictus zelf treedt terug achter zijn werk. Hij leeft voort in zijn kloosterregel, de *‘Regula Benedicti’* (RB). Door zijn Regel werkt Benedictus verder en bepaalt hij ook vandaag nog het leven van talrijke monniken en monialen in de hele wereld. Benedictus heeft een levensmodel ontworpen dat door de eeuwen heen steeds weer dankbaar werd opgepakt en ervaren als een weg om te komen tot menselijke rijpheid in de navolging van Christus. Wat voor mens was hij dan toch, dat zijn onder-richtingen nu al zo’n 1500 jaar geldigheid hebben en ook vandaag nog mensen kunnen vormen? Wij kennen weliswaar niet veel details over Benedictus’ leven die met historische zekerheid bevestigd zijn. Maar wij kennen zijn wezen, want achter de voorschriften van zijn Regel licht de persoonlijkheid

op van de man die zulke voorschriften kon geven. Benedictus, zo blijkt uit de woorden van zijn Regel, moet iemand met ervaring geweest zijn, een man die zowel de zwakke als de sterke kanten van de mens uit eigen ervaring kende. Die in harmonie was met zichzelf, die maat kon houden, bekwaam was om anderen te leiden, zieke en zwakke mensen te helen en hen moed en hoop in te spreken. Innerlijk met zichzelf verzoend, verstond hij de kunst anderen met elkaar te verzoenen en om zich heen een atmosfeer van vrede te creëren. En het moet een mens met een diep geloof geweest zijn, want midden in een chaotische wereld was hij in staat vol vertrouwen en zonder te klagen over de slechte tijden een gemeenschap van monniken op te bouwen.

Het leven van Benedictus is snel verteld. Rond het jaar 480 werd hij geboren in Nursia, het huidige Norcia in het heuvelachtige Midden-Italië van de Monti Sibillini. In zijn jonge jaren ging hij naar Rome om er te studeren. Rome had in die tijd zijn belang als hoofdstad van het Romeinse Rijk verloren en was getekend door verval. Benedictus walgde van de morele decadentie van de stad, brak zijn studies af en trok zich in de eenzaamheid terug. Aanvankelijk sloot hij zich aan bij een ascetengemeenschap in Enfide. Al na korte tijd ontvluchtte hij echter de gemeenschap en verborg zich drie jaar lang in een grot nabij Subiaco. De grot is als een moederschoot. Daar werd

Benedictus opnieuw geboren. Maar zoals elke geboorte ging ook deze met pijn gepaard. Hij moest eerst de confrontatie aangaan met zijn eigen waarheid, zijn schaduwzijden, zijn angsten, zijn eindigheid. Hij doorleefde alle stappen van de geestelijke ervaring van het Oosterse monnikendom. De eerste christelijke monniken, die zich in de 4de eeuw in de woestijngebieden van Egypte terugtrokken, zijn radicaal in hun eigen waarheid gaan staan. Daarbij kregen ze af te rekenen met bekoringen door de demonen. De demonen waren voor hen beelden van alle passies en emoties die ons dreigen te overspoelen. De juiste omgang met de eigen hartstochten was een moeizaam leerproces. Benedictus heeft in de grot van Subiaco de bedreiging van zijn menszijn ervaren, en tegelijkertijd een nieuwe geboorte. Paus Gregorius schreef een biografie van Benedictus in dialoogvorm. In het tweede boek van deze 'Dialogen' beschrijft hij genoemde periode in het leven van de monnikenvader als volgt: "Op een dag dat Benedictus alleen was, kwam de Verleider bij hem." Benedictus ging in zijn grot midden in de stormen van zijn hartstochten staan en worstelde met hen. En hij kwam als overwinnaar uit de strijd. Hij kwam tot vrede en harmonie met zichzelf. Vanaf dat moment straalde hij rust en gelijkmoedigheid uit. Als herboren kwam hij uit de grot tevoorschijn.¹

---

1 Gregorius de Grote, *Vita Benedicti*, vertaald door monniken van Oosterhout met een inleiding van abt Max Mähler, B. Gottmer, Nijmegen/Emmaüs, Brugge, 1976, blz. 29

Benedictus' overwinning op de bekoringen van de menselijke existentie stelde hem in staat een leraar te zijn voor anderen. Nu vonden mensen de weg naar hem, allereerst herders uit de omgeving. Zij wilden zich door hem Christus' boodschap laten verkondigen. Een nabijgelegen klooster hoorde over zijn faam en koos hem tot overste. Maar deze monniken vonden Benedictus blijkbaar te streng. Ten slotte wilden ze hem vergiftigen om van hem af te raken zodat ze hun met een religieus sausje overgoten burgerlijke leventje verder zouden kunnen zetten. Benedictus verliet het klooster en trok zich opnieuw in zijn "geliefde eenzaamheid terug en leefde alleen met zichzelf onder de alziende ogen van God."² "Hij woonde bij zichzelf" "hij keerde tot zichzelf terug", "hij was bij zichzelf": met deze woorden wijst Gregorius op een wezenlijke houding van de heilige. Benedictus was bij zichzelf aanwezig, hij raakte niet verstrooid in allerlei activiteiten. Hij bleef ook in zijn handelen bij zichzelf, hij was er helemaal in aanwezig, zonder zich erdoor uit zijn centrum te laten wegrukken.

Hij was in contact met zijn diepste kern, met zijn ware Zelf. Hij was in contact met de innerlijke wereld van zijn ziel, en vanuit dit centrum kwam hij in actie. Benedictus' ontwikkeling tot een mens die helemaal bij zichzelf aanwezig en in harmonie met zichzelf was, bleef niet zonder werking op zijn omgeving. Nu verzamelden zich leerlingen om hem heen, die

---

2 Id., blz. 32

niet door hem werden aangeworven, maar – zoals Gregorius schrijft – door God zelf bijeengebracht. Voor hen stichtte Benedictus twaalf kleine kloosters. Elk daarvan gaf hij een ‘Abbas’, een ervaren monnik en ‘vader’, tot overste. Zelf had hij de algemene leiding in handen. Deze monnikenkolonie bloeide. Steeds meer Romeinse edellieden brachten hun zonen naar Benedictus om ze door hem te laten opvoeden. Maar dat wekte de jaloezie van een priester uit de buurt. Hij liet jonge meisjes dansen voor de cellen van de monniken om hen te verleiden. Benedictus zwichtte voor de last die deze priester veroorzaakte en trok naar de Monte Cassino. De traditie noemt het jaar 529 als het stichtingsjaar van de abdij van Monte Cassino, hetzelfde jaar waarin de heidense filosofenschool in Athene haar deuren sloot. Een nieuwe school ontstond, een ‘school van de Heer’, zoals de Regel van Benedictus haar in de Proloog noemt.

Op die berg nabij Cassino bouwde Benedictus een nieuwe monnikengemeenschap op en schreef er een Regel voor. De Regel is het kostbaarste dat Benedictus ons heeft nagelaten. Daaruit wordt duidelijk wat voor mens hij ten diepste geweest is en hoe hij zelf geleefd heeft. Gregorius schrijft over de eenheid van Regel en leven in de ‘Dialogen’, de biografie van Benedictus: “Hij schreef een Regel voor monniken, die uitmunt door gematigdheid en duidelijke taal. Indien iemand zijn karakter en leven van meer nabij wil kennen, kan

hij in de bouw van die Regel de gehele levenswijze van de meester terugvinden, want de heilige man kon onmogelijk anders leren dan hij zelf leefde.”³ Men heeft lang gedacht dat de Regel Benedictus’ hoogstpersoonlijke werk was. Nieuwe onderzoeken hebben echter uitgewezen dat Benedictus zich in zijn Regel sterk door bestaande voorbeelden heeft laten inspireren, vooral door de zogeheten ‘*Regula Magistri*’, de kloosterregel van een anoniem gebleven ‘Meester’. Maar juist uit de vergelijking met het voorbeeld blijkt de originaliteit en de eigenlijke grootheid van Benedictus. In tegenstelling tot de pessimistische, wantrouwige en vaak onverbiddelijke mensvisie van het voorbeeld, toont Benedictus een houding van groot vertrouwen tegenover zijn monniken. Vertrouwen in de goede kern van de mens was niet vanzelfsprekend in een tijd waarin de vijandelijke partijen elkaar in wreedheid overtroffen, waarin de morele kracht van de Romeinse cultuur verloren was gegaan en er nog geen nieuwe aanzet tot een vreedzaam samenleven van mensen te bespeuren viel. In deze tijd van onzekerheid, toen mensen leefden in angst en wantrouwen tegenover elkaar, durfde Benedictus te geloven in het goede in de mens, en zijn monniken niet met een achterdochtige gestrengheid te leiden, maar in vertrouwen, goedheid en broederlijke liefde.

---

3 Id., blz. 75

Uit de vergelijking van de Regel met voorgaande modellen kunnen we ongeveer het volgende beeld van de opsteller ervan schetsen. Benedictus was een evenwichtige persoonlijkheid. Uit al zijn voorschriften blijkt een wijze gematigdheid. Benedictus wil niemand overvragen. Hij kent de menselijke zwakheden, hij weet dat ook monniken mensen blijven die te kampen hebben met algemeen menselijke problemen zoals rivaliteit, ontevredenheid, slecht humeur, gemakzucht, ruzies en antipathieën. Benedictus ziet deze zwakheden onder ogen, hij ergert er zich niet aan dat hij als abt rekening moet houden met menselijke tekortkomingen. Hij probeert zich ermee te confronteren en de mensen die eronder lijden, te genezen. Uit de woorden van Benedictus blijkt dat hij niet alleen een realist maar zelfs een optimist was, die zich door de menselijke zwakheden niet tot fatalisme of cynisme liet verleiden. Met een diepzinnige humor en een sterk vertrouwen op Gods genade kon hij gelijkmoedig en rustig leven te midden van een menselijke puinhoop.

Benedictus zag zichzelf niet als een geestelijke leider die met zijn groep monniken roemrijke daden wilde verrichten, maar als een geneesheer wiens opgave het was zwakke en zieke mensen te helen en bekwaam te maken tot het dienen in de 'school van de Heer'. Wil een mens zo evenwichtig en wijs kunnen zijn, dan moet hij wel veel met zichzelf gestreden

hebben. De wijsheid die uit de Regel spreekt, laat bepaalde ervaringen vermoeden die Benedictus met zichzelf heeft doorgemaakt. Benedictus ging de beproevingen en bedreigingen van het Kwaad niet uit de weg. Hij heeft in zijn worsteling om innerlijke zuiverheid in de afgrond van het menszijn gekeken, zodat niets menselijks hem vreemd bleef. Maar hij heeft ook de kracht van de genade ervaren die ons kan genezen. En zo werd hij tot een wijze arts die met mensen wist om te gaan, die hen niet afschrikte door te hoge eisen te stellen, maar die ze in hun zwakheid aanvaardde en zo kon genezen. Het succes van Benedictus was tijdens zijn leven eerder gering. Hij bouwde zijn gemeenschap op en leidde haar tot aan zijn dood, waarschijnlijk te dateren in het jaar 547. Gregorius maakt wel melding van Benedictus' predicatie aan de heidense bevolking en van zijn ontmoeting met de Gotenkoning Totila die, diep onder de indruk van de heilige, vanaf dat moment minder wreed optrad. Maar bewijzen van een uitwerking zoals de titels 'Vader van het Avondland' of 'Patroon van Europa' suggereren, zoeken wij in zijn biografie tevergeefs. Heel zijn uitstraling is het gevolg van de *Regula Benedicti*, en door zijn Regel leeft hij voort. In de Regel kunnen wij vandaag nog Benedictus' geest proeven – een geest die ook vandaag nog vrijheid en ruimhartigheid, mildheid en barmhartigheid, kracht en helderheid tot stand brengt.

Benedictus verkondigt niet zichzelf en zijn persoonlijke originaliteit, maar wijst in zijn Regel een weg. Een weg die duizenden monniken en monialen door de eeuwen heen zijn gegaan en waarin zij steun hebben gevonden. De Regel werd trouwens nooit begrepen als een weg die enkel voor religieuzen bestemd was. In de Middeleeuwen werd hij ook gebruikt als pedagogisch handboek voor adellijke zonen en als ‘vorstenspiegel’, d.i. handboek voor wijs bestuur. Blijkbaar worden in de Regel ervaringen uitgedrukt die voor de opvoeding en voor het leiden van mensen vruchtbaar zijn. Nochtans begrijpen wij de geest van de Regel vandaag alleen correct indien wij de *Regula* niet als een wetboek opvatten dat alles in detail wil reglementeren, maar als een concrete toepassing van ons geloof in ons dagelijkse leven. Het komt er niet op aan de Regel letterlijk op te vatten, maar de geest die hij ademt te verstaan, opdat wij vanuit die geest ons leven vandaag aan zouden kunnen. De geschiedenis van Benedictus’ uitwerking moedigt ons aan de vraag te stellen: wat zou Benedictus ons vandaag willen zeggen? Wat is zijn boodschap voor ons vandaag – niet enkel voor monniken maar voor ieder die op zoek is naar God. Daarbij kunnen slechts enkele karakteristieke trekken van zijn boodschap naar voren gebracht worden die voor onze huidige situatie belangrijk lijken. Elke tijd legt andere accenten in de beschouwing van Benedictus. De ene keer beklemtoont men zijn hoge achting voor handarbeid, een

andere keer de cultuur scheppende kracht van zijn Regel, dan weer zijn liefde voor de liturgie, zijn zin voor ordening, zijn wijze gematigdheid. Elke tijd betreft bij de beschouwing van Benedictus ook zijn eigen moeilijkheden en het verlangen naar het overwinnen daarvan. Zo ontstaat er telkens een subjectief beeld, en dat is ook volkomen legitiem. Toch moet dat beeld ook altijd aan de persoon en de woorden van Benedictus zelf getoetst worden, opdat hij niet als dekmantel zou moeten dienen voor dingen en ideeën die niets meer met hem te maken hebben. Daarom moet in wat nu volgt Benedictus zélf aan het woord komen tegen de achtergrond van de vragen die specifiek van belang zijn voor onze hedendaagse zoektocht naar een dieper spiritueel leven.